

การศึกษาโรคแอนแทรกโนส (Anthracnose) ของกาแฟอาราบิกาในประเทศไทย
Anthracnose Disease of Arabica Coffee

ธารทิพย์ ภาสบุตร^{1/} ยุทธศักดิ์ เจียมไชยศรี^{1/}
อภิรัชต์ สมฤทธิ์^{1/} สุภัทรา เลิศวัฒนาเกียรติ^{2/} ฉัตรนภา ช่มอาวุธ^{3/}
^{1/}กลุ่มวิจัยโรคพืช สำนักวิจัยพัฒนาการอารักขาพืช
^{2/}กลุ่มวิชาการ สถาบันวิจัยพืชสวน
^{3/}ศูนย์วิจัยเกษตรหลวงเชียงใหม่ สถาบันวิจัยพืชสวน

รายงานความก้าวหน้า

จากการเก็บตัวอย่างผลและกิ่งของกาแฟอาราบิกาโรคแอนแทรกโนส ในปี พ.ศ. 2559-2560
พื้นที่ ดอยวาวี จังหวัดเชียงราย ศูนย์วิจัยเกษตรหลวงเชียงใหม่ (ขุนวาง) ศูนย์วิจัยเกษตรหลวง
เชียงใหม่ (แม่จอนหลวง) อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ บ้านสันเจริญ ตำบลผาทอง อำเภอท่าวังผา
จังหวัดน่าน อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ ได้ตัวอย่างผลและกิ่งกาแฟที่แสดงอาการโรคแอนแทรก
โนสจำนวน 10 ตัวอย่าง แยกเชื้อได้ 10 ไอโซเลท ผลการศึกษาลักษณะทางสัณฐานของราที่แยกได้
8 ไอโซเลท จำแนกเบื้องต้นได้เป็นรา *Colletotrichum gloeosporioides* ส่วนอีก 2 ไอโซเลทกำลัง
ดำเนินการจำแนกชนิด (species)

คำหลัก : โรคแอนแทรกโนส กาแฟอาราบิกา

รหัสการทดลอง 01-58-59-03-03-00-01-59

รายงานผลงานวิจัยประจำปี ๒๕๖๐ สำนักวิจัยพัฒนาการอารักขาพืช

กรมวิชาการเกษตร

คำนำ

รา *Colletotrichum* spp. เป็นราที่มีความสำคัญ เป็นสาเหตุโรคแอนแทรคโนส (anthracnose) ของพืชหลายชนิด สามารถเข้าทำลายได้เกือบทุกส่วนของพืชตั้งแต่ต้นกล้า ใบ ก้านใบ ลำต้น ดอก ผล และมีพืชอาศัยมากถึง 470 สกุล (Sutton, 1980) จัดอยู่ใน subdivision Deuteromycotina form-class Coelomycetes form-order Melanconiales form-family Melanconiaceae (วิจัย, 2546) กาแฟอะราบิก้า (*Coffea Arabica* L.) เป็นพืชสวนอุตสาหกรรมที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจโลก เจริญเติบโตได้ดีในสภาพพื้นที่สูงและมีอากาศหนาวเย็น ซึ่งมีประเทศมากกว่า 50 ประเทศ ปลูกกาแฟอะราบิก้าเป็นสินค้าส่งออกหรือประมาณ 70-75 เปอร์เซ็นต์ของผลผลิตกาแฟโลก เนื่องจากเป็นกาแฟที่มีรสชาติดี (Flavour) และมีกลิ่น (Aroma) หอม (www.doa.go.th/hrc/cmroyal/index.php?option=com_content&view...id) วิรัชและคณะ (2528) รายงานไว้ว่าโรคแอนแทรคโนส (Anthracnose) กาแฟ มีสาเหตุจากเชื้อรา *Colletotrichum gloeosporioides* (Penz.) Penz. & Sacc. พบระบาดกับกาแฟอาราบิก้าและกาแฟโรบัสต้า เชื้อราเข้าทำลายใบ กิ่ง ก้านดอก ก้านผลและผล พบเห็นได้ทั่วไปในสวนที่ไม่มี การดูแลเอาใจใส่ หรือแปลงที่ปลูกกลางแจ้ง ลักษณะอาการของโรคมักมีลักษณะตามส่วนที่เกิด เช่น เกิดกับใบ ผลเป็นจุดกลมสีน้ำตาลขนาดเล็กและขยายขึ้นเรื่อยๆหรือเกิดกับกิ่ง อาการเริ่มแรกใบกาแฟเป็นสีเหลืองทั้งที่ใบเหล่านี้ยังไม่แก่ จากการสำรวจรวบรวมและจำแนกชนิดเชื้อสาเหตุโรคของกาแฟอาราบิก้าในประเทศไทย ในปี พ.ศ.2556-2557 ยุทธศักดิ์และคณะ พบอาการโรคแอนแทรคโนสเข้าทำลายก่อให้เกิดความเสียหายกับกาแฟอาราบิก้าในหลายพื้นที่ และจากการที่สภาพแวดล้อมทางภูมิอากาศ อุณหภูมิ ความชื้นที่เปลี่ยนแปลงไป เกษตรกรผู้ปลูกกาแฟในปัจจุบัน รายงานว่าพบการแพร่ระบาดของโรคแอนแทรคโนสเพิ่มมากขึ้น ดังนั้นจึงทำการสำรวจโรคแอนแทรคโนสของกาแฟอาราบิก้า เพื่อให้ทราบชนิดของเชื้อราสาเหตุโรคแอนแทรคโนสของกาแฟอาราบิก้าในทุกระยะการเจริญเติบโตของกาแฟ รวมทั้งพืชอาศัยของราสาเหตุ เพื่อให้ได้ข้อมูลชนิดของเชื้อราสาเหตุโรค สภาพแวดล้อมที่พบการระบาดและพืชอาศัยที่เป็นปัจจุบัน เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับนักปรับปรุงพันธุ์ให้ต้านทานโรค และเป็นข้อมูลในการศึกษาการป้องกันกำจัดโรคแอนแทรคโนสของกาแฟอาราบิก้าที่เหมาะสมต่อไป

วิธีการดำเนินการ

อุปกรณ์

1. อุปกรณ์เก็บตัวอย่างโรคพืช
2. อาหารเลี้ยงเชื้อราชนิดต่างๆ วัณ มันฝรั่ง
3. กล้องจุลทรรศน์กำลังขยายต่ำ กล้องจุลทรรศน์กำลังขยายสูง
4. กล้องถ่ายภาพและวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ ในห้องปฏิบัติการ
5. โรงเรือนทดลอง

6. วัสดุอุปกรณ์สำหรับปลูกและดูแลรักษาพืชทดสอบ
7. อุปกรณ์สำหรับการบันทึกข้อมูล

วิธีการ

1. สำรวจรวบรวมเก็บตัวอย่างกาแฟที่เป็นโรคแอนแทรคโนสและศึกษาลักษณะอาการ

สืบค้นข้อมูลและออกสำรวจเก็บตัวอย่างกาแฟที่เป็นโรค ศึกษาข้อมูลสภาพแวดล้อมเช่น อุณหภูมิ ความชื้น บริเวณพื้นที่พบโรคและเก็บตัวอย่างพืชเศรษฐกิจที่สำคัญรวมทั้งพืชอื่นที่แสดงอาการโรค ห่อตัวอย่างด้วยกระดาษหนังสือพิมพ์ใส่ในถุงพลาสติก บันทึกข้อมูลสถานที่เก็บตัวอย่าง วันที่และผู้เก็บตัวอย่าง นำตัวอย่างพืชมาศึกษาลักษณะอาการในห้องปฏิบัติการวิทยาไมโค กลุ่มวิจัย โรคพืช กรมวิชาการเกษตร กรุงเทพฯ

2. การศึกษาลักษณะอาการและลักษณะทางสัณฐานของราสาเหตุโรค

2.1 ศึกษาสาเหตุโรคจากตัวอย่างพืชเป็นโรคโดยตรง

ศึกษาลักษณะทางสัณฐานของราจากตัวอย่างพืชที่เป็นโรคโดยแยกเชื้อจากตัวอย่างพืชที่เป็นโรคลงบนแผ่นสไลด์ (slide) แล้วตรวจเชื้อภายใต้กล้องจุลทรรศน์

2.2 ศึกษาสาเหตุโรคโดยวิธีแยกเชื้อจากเนื้อเยื่อพืชเป็นโรค (Tissue transplant)

แยกเชื้อจากส่วนที่เป็นโรค โดยตัดชิ้นส่วนพืชบริเวณที่เป็นรอยต่อของส่วนที่เป็นโรคและส่วนปกติขนาดประมาณ 3x5 มิลลิเมตร ฆ่าเชื้อที่ผิวพืชโดยแช่ชิ้นส่วนพืชลงในสารละลายโซเดียมไฮเพอไรคลอไรด์ ความเข้มข้น 5 เปอร์เซ็นต์เป็นเวลา 5 นาที ซับให้แห้งด้วยกระดาษกรองที่ผ่านการนึ่งฆ่าเชื้อแล้วจนแห้งสนิท นำชิ้นส่วนพืชมาวางบนอาหาร water agar แล้วบ่มไว้ในห้องปฏิบัติการที่อุณหภูมิ 25+2 องศาเซลเซียสเป็นเวลา 2-3 วัน ตรวจดูเส้นใยราภายใต้กล้องจุลทรรศน์ตัด hyphal tip ของราที่เจริญออกมาจากชิ้นตัวอย่างพืชวางลงบนอาหาร potato dextrose agar (PDA) เก็บไว้ที่อุณหภูมิห้องจนเชื้อเจริญเต็มจานอาหารเลี้ยงเชื้อ นำไปทำการพิสูจน์การทำให้เกิดโรค โดยนำราสาเหตุโรคที่แยกได้มาทำการปลูกเชื้อให้กับต้นกล้ากาแฟอะราบิกา เปรียบเทียบกับพืชที่ไม่ปลูกเชื้อสังเกตอาการของโรคที่เกิดขึ้นและแยกราสาเหตุจากพืชที่แสดงอาการโรคซ้ำอีกครั้ง ศึกษาลักษณะทางสัณฐานเปรียบเทียบเชื้อราที่แยกได้กับราสาเหตุโรคที่ใช้ในการปลูกเชื้อศึกษาลักษณะทางสัณฐานจำแนกชนิดและเก็บรักษาเพื่อใช้ในการทดลองต่อไป

3. การศึกษาชีววิทยาของราสาเหตุโรคแอนแทรคโนส

การศึกษากาแฟเจริญของราบนอาหารเลี้ยงเชื้อชนิดต่างๆ

นำเชื้อราสาเหตุโรคแอนแทรคโนสกาแฟอะราบิกาที่จำแนกชนิดแล้ว ที่เลี้ยงบนอาหาร PDA อายุ 7 วัน มาตัดบริเวณขอบของโคโลนีด้วย cork borer ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 5 มิลลิเมตร นำชิ้นวงมาวางตรงกลางจานอาหารเลี้ยงเชื้อชนิดต่างๆ ตามกรรมวิธีที่กำหนด วางเชื้อไว้ที่อุณหภูมิห้อง

การบันทึกข้อมูล ตรวจวัดขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางโคโลนีของเชื้อรา ในเนวราบทุก 3 5 และ 7 วันหรือจนกระทั่งเชื้อราเจริญเต็มจานอาหารเลี้ยงเชื้อ เพื่อเปรียบเทียบอัตราการเจริญของเชื้อราบนอาหารที่แตกต่างกัน

การศึกษาการเจริญของราที่อุณหภูมิต่างๆ

นำเชื้อราสาเหตุโรคแอนแทรกคโนสกาแพะราบิกาที่จำแนกชนิดแล้วที่เลี้ยงบนอาหาร PDA อายุ 7 วัน มาตัดบริเวณขอบของโคโลนีด้วย cork borer ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 5 มิลลิเมตร นำชิ้นวุ้นมาวางตรงกลางจานอาหารเลี้ยงเชื้อที่เหมาะสมที่ได้จากผลการทดลอง 3.1 นำไปวางในตู้ควบคุมอุณหภูมิตามกรรมวิธีที่กำหนด

การบันทึกข้อมูล วัดขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางของโคโลนีในแนวราบทุก 3 5 และ 7 วันหรือจนกระทั่งเชื้อราเจริญเต็มจานอาหารเลี้ยงเชื้อเพื่อเปรียบเทียบอัตราการเจริญของเชื้อราที่อุณหภูมิต่างๆ กัน

การศึกษาพืชอาศัยของราสาเหตุโรคแอนแทรกคโนสกาแพะราบิกา

เตรียมพืชที่ต้องการทดสอบเช่น พริกหยวก พริกจินดา มะม่วง มะเขือ มะเขือเทศ นำเชื้อราสาเหตุโรคแอนแทรกคโนสกาแพะราบิกาที่จำแนกชนิดแล้ว ที่เลี้ยงบนอาหาร PDA อายุ 7 วัน มาตัดบริเวณขอบของโคโลนีด้วย cork borer ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 5 มิลลิเมตร มาปลูกเชื้อลงบนพืชที่ต้องการทดสอบ

การบันทึกข้อมูล ตรวจสอบการเกิดโรค นับจำนวนต้นที่เป็นโรค แยกเชื้อราจากพืชที่แสดงอาการโรค ตรวจสอบลักษณะของเชื้อราที่แยกได้ ศึกษาลักษณะทางสัณฐานเปรียบเทียบเชื้อราที่แยกได้กับราสาเหตุโรคที่ใช้ในการปลูกเชื้อ

เวลาและสถานที่

ตุลาคม 2559 - กันยายน พ.ศ. 2560

แปลงปลูกกาแฟพันธุ์อาราบิก้าของเกษตรกร

ห้องปฏิบัติการกลุ่มวิจัยโรคพืช สำนักวิจัยพัฒนาการอารักขาพืช กรมวิชาการเกษตร จตุจักร กรุงเทพฯ

ผลและวิจารณ์ผลการทดลอง

1. สรุปรวบรวมเก็บตัวอย่างกาแพที่เป็นโรคแอนแทรกคโนสและศึกษาลักษณะอาการ

เก็บตัวอย่างผลและกิ่งของกาแพะราบิกาที่แสดงอาการโรคแอนแทรกคโนส ในพื้นที่ ดอยวาวี อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย ศูนย์วิจัยเกษตรหลวงเชียงใหม่ (ขุนวาง) ศูนย์วิจัยเกษตรหลวงเชียงใหม่ (แม่จอนหลวง) อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ ได้ตัวอย่างกาแพที่แสดงอาการโรคแอนแทรกคโนสจำนวน 10 ตัวอย่าง

ลักษณะอาการของโรค

อาการที่กิ่ง พบแผลยุบสีน้ำตาลเข้มถึงดำ บนกิ่งเขียว เมื่อแผลลุกลามขยายใหญ่ ใบจะเหลืองและร่วง กิ่งเหี่ยวและแห้งทั้งกิ่ง

อาการที่ผล เริ่มแรกผลเป็นจุดสีน้ำตาลเข้ม เมื่ออาการรุนแรงขึ้นจะขยายเป็นแผลรูปร่างไม่แน่นอน เนื้อเยื่อบริเวณผลยุบตัว ผลที่เป็นโรคจะหยุดการเจริญ เปลี่ยนเป็นสีดำ แต่ผลยังคงติดอยู่บนกิ่งกาแพ

2. การศึกษาลักษณะอาการและลักษณะทางสัณฐานของราสาเหตุโรค

ผลการศึกษาลักษณะทางสัณฐานของรา *Colletotrichum* sp. ที่แยกได้จากตัวอย่างผลและกิ่งของกาแฟที่เป็นโรคพบว่า โคนินมีสีขาวอมเทา สีเทาและสีเทาเข้มเมื่อมีอายุมากขึ้น เส้นใยเจริญฟูเหนืออาหาร เริ่มพบกลุ่มของโคนินเดี่ยวเมื่อเชื้อเจริญได้ 10-14 วัน ลักษณะกลุ่มโคนินเดี่ยวเป็นเมือกสีส้ม เมื่อส่องดูด้วยกล้องจุลทรรศน์ พบว่าเส้นใยของราใสไม่มีสี มีผนังกัน (septum) โคนินเดี่ยวรูปร่างเป็นทรงกระบอกตรง เซลล์เดี่ยว ใส ไม่มีสี ส่วนปลายมน ส่วนฐานตัดตรง โคนินเดี่ยวมีขนาดเฉลี่ย $5.72-5.96 \times 15.26-18.77$ ไมครอน จำแนกชนิดเบื้องต้นได้เป็นรา *Colletotrichum gloeosporioides* ซึ่งเป็นชนิดเดียวกับราที่แยกได้จากผลกาแฟอาราบิก้าที่แสดงอาการโรคแอนแทรคโนสในปี พ.ศ.2557

จากการพิสูจน์การเกิดโรคพบว่าทุกไอโซเลต สามารถทำให้ต้นกล้าและผลกาแฟ แสดงอาการโรคหลังปลูกเชื้อ 7-10 วัน เมื่อแยกราสาเหตุจากพืชที่แสดงอาการโรคซ้ำอีกครั้งและเปรียบเทียบชนิดของราที่แยกได้กับราสาเหตุโรคที่ใช้ในการปลูกเชื้อ

3. การศึกษาชีววิทยาของราสาเหตุโรคแอนแทรคโนส

ผลการศึกษาการเจริญของรบบนอาหารเลี้ยงเชื้อ 1/2PDA PDA MEA CZA PSA และ PCA พบว่ารา *C. gloeosporioides* ที่แยกได้ เจริญเต็มจานอาหารเลี้ยงเชื้อได้อย่างรวดเร็วที่ 5-6 วันบนอาหาร PDA และ MEA สร้างโคนินเดี่ยว slime mass สีส้ม พบมากที่สุดบนอาหาร PCA

ผลการศึกษาการเจริญของรา *C. gloeosporioides* บนอาหาร MEA ที่อุณหภูมิ 20 25 และ 30 องศาเซลเซียส พบว่า ที่อุณหภูมิ 20 และ 25 องศาเซลเซียส มีสองไอโซเลตคือ ไอโซเลตที่แยกจาก จ.เพชรบูรณ์ และไอโซเลตที่แยกจาก อ.ท่าวังผา จ.น่าน มีอัตราการเจริญอย่างรวดเร็ว แต่ที่อุณหภูมิ 30 องศาเซลเซียส มีอัตราการเจริญช้าและเมื่อเก็บรักษาไว้ 14 วัน พบว่าเชื้อรา 2 ไอโซเลตดังกล่าวหยุดการเจริญ จึงต้องมีการศึกษาเพิ่มเติมต่อไป

สรุปผลการทดลองและคำแนะนำ

-

เอกสารอ้างอิง

- วิจัย รักรักษาศาสตร์. 2546. *ราวิทยาเบื้องต้น*. ภาควิชาโรคพืช คณะเกษตร กำแพงแสน มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ อ.กำแพงแสน จ.นครปฐม. 351 หน้า
- วิรัช ชูบำรุง ประไพศรี พิทักษ์ไพรวรรณ และ พัฒนา สนธิรัตน์. 2528. *Colletotrichum* spp. ในประเทศไทย. หน้า 128-140. ใน: *รายงานผลงานวิจัย พ.ศ.2528*. กลุ่มงานวิทยาไมโค กองโรคพืชและจุลชีววิทยา กรมวิชาการเกษตร กรุงเทพฯ.
- ศูนย์วิจัยเกษตรหลวงเชียงใหม่. 2560. *กาแฟอาราบิก้า (Coffea Arabica L.)* (ระบบออนไลน์). แหล่งข้อมูล: http://www.doa.go.th/hrc/cmroyal/index.php?option=com_content&view...id. (26 กุมภาพันธ์ 2560).
- Sutton, B.C. 1980. *The Coelomycetes, Fungi Imperfecti with Pycnidia, Acervuli and Stromata*. CMI. Kew Surrey, England. p.695